Tadeusz Dobrogowski

Skarb z II okresu epoki brązowej z Czeszewa w pow. wągrowieckim

Cachette du II^de^ âge du bronze de Czeszewo, ar. de Wągrowiec

W piaśnicy dworskiej majętności Czeszewa (własność p. Mariana Sołtysińskiego, dawniej filozofa Karola Libelta) położonej przy drodze polnej, w r. 1920 chłopiec Czesław Dobrzyński wybierając gniazda grzebieluch wydobył skarb brązowy. W skład jego wchodziły: 2 szpile zdobione ze skośnie przekłutą główką, 2 naramienniki, 2 bransolety, 2 siekierki łopatkowate i 1 grot oszczepu.

Skarb został podzielony na dwie części. Jedną z nich, ojciec obecnego właściciela majątku, ofiarował prawnukowi filozofa, L. Libeltowi, i to: szpilę zdobioną, naramiennik, bransoletę i siekierkę łopatkowatą, które to zabytki dotychczas są w jego posiadaniu, resztę zaś właściciel majętności Czeszewa p. M. Sołtysiński dał w depozyt Instytutowi Prehist. U. P., z ramienia którego prowadził tam badania Dr Z. Rajewski, zaproszony przez pp. Sołtysińskich. Zabytki wystawiono w Dziale Przedhist. Muz. Wlkp. w Poznaniu (nr inw. 1938, 126.

Po rozejrzeniu się w zawartości skarbu można wyodrębnić w nim dwie grupy i to: a) ozdoby, b) narzędzia i broń. Do pierwszej zaliczymy szpile, naramienniki, bransolety, do następnej zaś siekierki łopatkowate i grot oszczepu.

Ozdoby.

Do najciekawszych ozdób należy s z p i l a, służąca do spinania szat (ryc. 1, nr 1). Wymiary szpili są następujące: długość 13,8 cm, średnica główki 13 cm, wysokość główki 1.2 cm, grubość kolca u nasady główki 0,5 cm.

Główka jest prostopadle przekłuta. Przy górnym otworze jest lekkie wywyższenie niezdobione obwiedzione rowkiem. Zewnętrzną stronę główki podzielono na 10 trójkątów, z tego 5 trójkątów zakreskowano. Poniżej nasady główki na kolcu biegnie ornament spiralny z 14 skrętów. Miało to znaczenie praktyczne, gdyż dzięki temu szpila wetknięta w szatę niełatwo wypadała. Podobne znaczenie najprawdopodobniej miał otwór w główce, przez który przewlekano sznurek lub tylko, obwiązywane następnie naokoło dolnego końca szpili wystającego z szaty i w ten sposób zabezpieczano szpilę od zguby. Ten typ szpil stanowi odmiennę szpil ze skośnie przekłutą główką grzybowatą z I okresu brązu, spotykanych m. i. w Wielkopolsce [1]). Jeżeli porównamy zdobnictwo naszej szpili z ornamentyką szpil kultury przedłużyckiej [2]), stwierdzimy znaczne podobieństwo ozdób w postaci występujących w obu wypadkach skośnie kreskowanych trójkątów. Natomiast przekłucie główki łączy okaz z Czeszewa ze szpilami z reguły niezdobionymi z I okresu epoki brązowej. Nasz egzemplarz więc stoi jakgdyby na pograniczu I i II okresu epoki brązowej. Należy go zapewne datować na początek drugiego okresu brązu i przypisać mu pochodzenie miejscowe.

Podobne szpile znamy ze Skowarcza (Schönwarling) w pow. gdańskim [3]), z Danii [4]), ze Śląska, Czech i Węgier [5]). Szpila węgierska z Simontornya jest identyczna z naszą i tak samo na ten czas datowana [6]).

B r a n s o l e t a otwarta (ryc. 1, nr 3), wykonana z sztabki brązowej, jest od wewnątrz płaska, a od zewnątrz wypukła i zwęża się stopniowo ku końcom, które się ze sobą nie stykają. Wymiary: największa grubość 0,7 cm, średnica otworu 4,3×6 cm. Kształtem i wielkością swoją przypomina nam bransolety z pierwszego okresu brązu (np. ze skarbu brązowego znalezionego w Granowie w pow. grodziskim [7]), lecz różni się od nich znacznie delikatniejszą budową oraz przekrojem, gdyż bransolety te mają przekrój okrągły. Pod względem grubości i ukształtowania końcy

[1]) J. K o s t r z e w s k i: Z badań nad osadnictwem wczesnej i środkowej epoki brązu ziem Polski. Przegląd Archeologiczny, tom II, str. 7.

[2]) J. K o s t r z e w s k i: I, II i III okres epoki brązowej w Polsce. Przegląd Archeologiczny. Tom IV, zesz. 1, 1928, str. 11.

[3]) L a B a u m e: Vorgeschichte von Westpreussen, str. 27, ryc. 38 a, b.

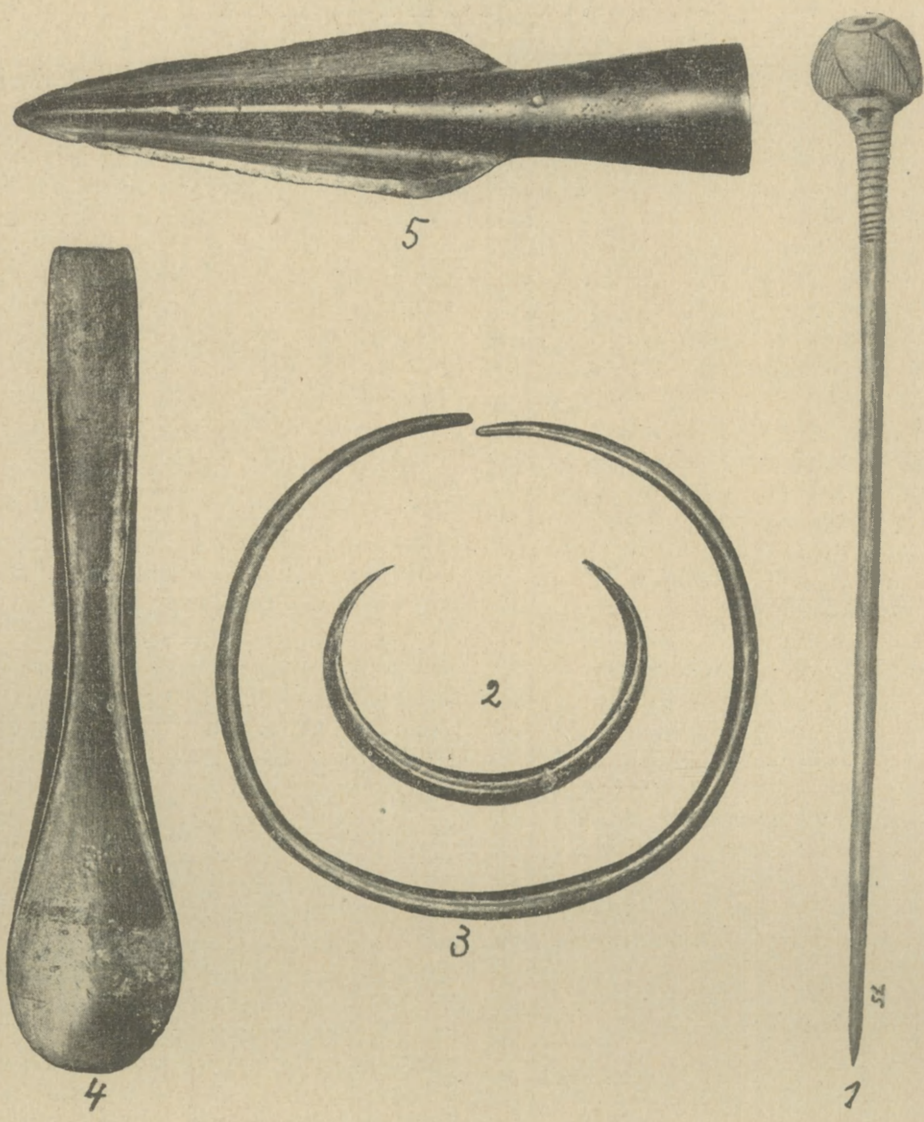
[4]) S. M ü l l e r: Bronzealderens Kunst i Denmark, f. 13.

[5]) B o l k o v. R i c h t h o f e n: Die ältere Bronzezeit in Schlesien, str. 76.

[6]) Tamże, str. 76.

[7]) J. K o s t r z e w s k i: Wielkopolska w czasach przedhistorycznych. Wyd. II. (1923), str. 44, ryc. 106.

bardziej zbliżone są bransolety ze Srebrnogóry w pow. wągrówieckim, przynależące do kultury iwieńskiej, różniące się tym tylko, że są wykonane z okrągłej sztabki brązowej [8]). ważnie odgięte na zewnątrz [10]). Nasz egzemplarz jest formą pośrednią między I a II okresem brązu i możemy go odnieść na początek drugiego okresu brązu.

Czeszewo, pow. wągrówiecki. Część skarbu brązowego. 1 Szpila z przekłutą główką, 2 bransoleta, 3 naramiennik, 4 siekierka łopatkowata, 5 grot oszczepu. 1 w 1/1, reszta w 2/3 w. n.
Czeszewo, ar. de Wągrowiec, Part d'une cachette d'objets de bronze. 1 Épingle à tête percée, 2 bracelet, 3 brassard, 4 hache-spatule, 5 pointe de lance. No 1 en gr. nat, le reste en 2/3 gr. nat.

Podobne okazy występują też w kulturze unietyckiej [9]).

W drugim okresie epoki brązowej posiadają bransolety przekrój dużej drukowanej litery D, przy czym zwężające się końce są prze-

Naramiennik, ryc. 1, nr 2 ma kształt pierścienia. Wykonany jest z okrągłej sztabki brązowej cieniejącej ku końcom. Największa grubość naramiennika wynosi 0,9 cm, średnica zaś 9×9,5 cm. Jedno z zakończeń posiada ześlizg, który wskazuje na to, że koniec ten podchodził pod drugi i naramiennik lepiej

[8]) Wojciech Kočka: Dwa nowe stanowiska kultury iwieńskiej w pow. żnińskim. (Przyczynki do pradziejów Polski Zachodniej, str. 17. Tabl. I, 1).

[9]) Památky Archaelogické, t. XXXVIII, 1932, tabl. VII, 15.

[10]) J. Kostrzewski: Z badań nad osadnictwem Przegląd Archeologiczny, tom II, str. 189.

przylegał do ciała. Wymiary tego pierścienia wskazują na naramiennik, gdyż jako naszyjnik powinien mieć większe rozmiary.

Poza Wielkopolską znamy podobne naramienniki z Czech w kulturze unietyckiej [11]).

Narzędzia i broń.

Siekierka łopatkowata (ryc. 1, nr 4) wykonana jest z brązu. Posiada rozszerzone półkoliste ostrze, długi, wąski trzonek i wywyższone brzegi dla lepszego umocowania rozszczepionej rękojeści. Długość siekierki wynosi 16,4 cm, największa szerokość łopatki 3,5 cm, najwęższe miejsce trzoneczka 1,6 cm, grubość jego w tym miejscu 1,2 cm. Podobny okaz znamy z Wielkopolski z grobu skrzynkowego z I okresu brązu np. w Skarbienicach w pow. żnińskim [12]). z Pomorza z Sobowidza, w pow. tczewskim, również z grobu skrzynkowego [13]), z Wiąga w pow. świeckim [14]), ze Śląska [15]), z Węgier [16]), ze Szwajcarii [17]), z Moraw [18]), z Czech [19]).

Siekierki łopatkowate główne swe centurm mają — jak się zdaje — w Szwajcarii [20]), skąd rozchodziły się w różnych kierunkach.

[11]) A. Stocky: Čechy v dobé bronzové. Tabl. XVIII, 12, 16.

[12]) J. Kostrzewski: Z badań nad osadnictwem wczesnej i środkowej epoki brązu na ziemiach Polski. Przegląd Archeologiczny. Tom III, R. IV—VI, 1922—1924, str. 189.

[13]) Tamże, str. 189. Wymieniony tam grób z Kartuz (str. 188) jest identyczny z grobem z Sobowidza. Por. Blätter f. deutsche Vorgeschichte IX—X, str. 55 (przypiski).

[14]) S. Sturms: Die ältere Bronzezeit im Ostbaltikum, tabl. 5 d.

[15]) Schlesiens Vorzeit. Band VI, str. 323. Grempler und H. Seger.

[16]) Hampel: A bronzkor emlékei Magyarhonban. I. część Atlas, tabl. VI.

[17]) Oscar Montelius: Die Chronologie der ältesten Bronzezeit (fig. 297).

[18]) Schlesiens Vorzeit t. VI, str. 323.

[19]) A. Stocky: Čechy w dobé bronzové. Tabl. XIV, 18.

[20]) Die frühbronzezeitlichen triangulären Vollgriffdolche, von Otto Uenze, str. 19.

Grot oszczepu, ryc. 1, nr 5, ma ostrze liściowate, ku dołowi ścięte daszkowato i okrągłą tulejkę dochodzącą aż do końca ostrza. Są w niej dwa otwory na wbicie nitu celem umocnienia trzonka. Długość grotu 14,9 cm, średnica tulejki 2,8 cm. Podobny grot oszczepu, datowany na pierwszy okres brązu znamy z okolicy Tinsdahl nad dolną Łabą [21]).

Groty takie występują liczniej dopiero w początku drugiego okresu epoki brązowej Monteliusa [22]).

Na podstawie analizy przedmiotów występujących w skarbie, można stwierdzić istnienie wyrobów miejscowych i pewnych wpływów obcych, oddziaływujących wówczas na Wielkopolskę.

Do wyrobów miejscowych zaliczyć możemy bransoletę, naramiennik, a zapewne także szpilę. Bransoletka i naramiennik wykazują podobieństwo do miejscowych bransolet i naramienników z I okresu brązu, a szpila nawiązuje do szpil wielkopolskich z II okresu brązu. Natomiast siekierka jest zapewne importem szwajcarskim, a grot oszczepu mógłby pochodzić z Jutlandii. W skarbie czeszewskim uderza występowanie zabytków parami, z wyjątkiem grotu oszczepu, reprezentowanego tylko w jednym okazie. Możnaby stąd wnioskować, że nie była to własność wędrownego handlarza czy odlewcy, lecz stałego mieszkańca tych stron. Ukrył on swój dobytek w chwili niebezpieczeństwa a nie oznaczywszy dokładnie miejsca przechowania nie mógł go odnaleźć, albo też śmierć przeszkodziła mu w wydobyciu przedmiotów, które w ten sposób przetrwały w ziemi do naszych czasów.

Ustalenie chronologii czeszewskigo skarbu jest utrudniona, gdyż występują w nim przedmioty, które pojawiają się w I i w początkach II okresu brązu, np. szpile zdobione kreskowanymi trójkątami i groty oszczepów. Na tej podstawie skarb czeszewski można datować na początek II okresu brązu, tj. na lata 1500—1300 przed nar. Chrystusa.

[21]) Oscar Montelius: Die Chronologie der ältesten Bronzezeit in Nord-Deutschland und Skandinavien, str. 51. Fig. 139.

[22]) Max Ebert: Reallexikon der Vorgeschichte, VII, str. 226. — Forssander: Der ostskandinavische Norden während der ältesten Metallzeit. Lund, 1936, tabl. XL.